

חמץ ומצה

מידע למורה:

מצגת זו מיועדת לכיתות ה-ו

עוסקת באיסור אכילת חמץ ובאיסור "לא יראה לך"

במידע – הכרות עם המצוות והאיסורים הקשורים למצוות מצה. מהו חמץ ומהו שאור, מה הם חמשת מיני דגן, וח"י רגעים. מה היא מצה שמורה ועל מנהג אכילת מצות שמורות עבודת יד.

את החומר נלמד דרך מתכון של הכנת לחם. מומלץ מאד להפוך את השיעור למעשי וחוויתי על ידי הכנת הבצק יחד עם התלמידים.

לאחר הסבר ושאלת השאלות במצגת כדאי לסכם במחברת או בדרך אחרת מה הוא חמץ – ממה עשוי ומה הופך אותו לחמץ, וכן מה היא מצה. אפשר ליצור טבלת השוואה, או לאייר את ההבדלים בין 'חמץ' ו'מצה'.

כדאי להסביר שבמטבח נמצא עוד מוצרים רבים שנחשבים 'חמץ' מלבד לחם ומאפים- ולהסביר מדוע (דגני בוקר, פסטות וכדומה).

בהמשך המצגת - הצעה להרחבה על ביעור חמץ, מכירת חמץ ועל כשרות לפסח

המחשה:

על מנת להבין את דיני המצה בפסח ואת ההבדל בין לחם למצה חשוב מאד שהילדים יכירו ויראו איך מכינים לחם. זכרו שרוב התלמידים לא חווה אפיית לחם מאז ימי שישי בגן. בעיקר חסרה להם ההבנה של תפקיד השמרים/שאור בעיסת הלחם. מומלץ מאד להכין יחד עם התלמידים חלות או לחם בבית הספר על מנת שיראו את תהליך התפיחה.

ניתן להראות לתלמידים את השתלשלות ההלכה מהפסוקים המופיעים בתורה ועד האחרונים. חשוב שהתלמידים יראו את הפסוקים מהן נובעת ההלכה.

כדאי ורצוי להביא לכיתה את חמשת מיני דגן, ולראות מה קורה להם לאחר ערבוב עם מים (שיבולת שועל (קוואקר) תופחת תוך כמה שניות במגע עם מים חמים). אפשר לבקש מילדים לספר האם אופים אצלם חלות או לחם בבית וכיצד.

שיבולת שועל היא צמח בר שניתן למצוא במקומות רבים בארץ, גם בטבע העירוני. –

חיטה היא גידול נפוץ בישראל, לפני פסח שדות החיטה בולטים במרבדים הירוקים בצידי הדרכים- אפשר להפנות את הילדים לחפש אותם בסביבת מגוריהם.

[הרחבה](#) על חמשת מיני דגן בקישור.

750 גרם קמח (לבן או כוסמין)

500 מ"ל מים (לא קרים)

כף גדושה של שמרים יבשים

תוספות:

1 כף דבש או סילאן

2 כפות שמן זית

2 כפיות מלח דק

וכך כתוב בחומש שמות:

יח. בְּרֵאשֶׁן בְּאַרְבַּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בְּעָרֵב תֹּאכְלוּ
מִצֶּת עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֵשָׂרִים לַחֹדֶשׁ בְּעָרֵב:

יט. שִׁבְעַת יָמִים שֶׁאֵר לֹא יִמָּצֵא בְּבֵיתְכֶם כִּי | כָּל-אֲכָל
מִחֲמַצֹּת וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מֵעַד־תֵּת יִשְׂרָאֵל בְּגֵר
וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ:

כ. כָּל-מִחֲמַצֹּת לֹא תֹאכְלוּ. בְּכֹל מוֹשְׁבֵיתְכֶם תֹּאכְלוּ
מִצֹּת:

שמות פרק יב' פסוקים יח' - כ'

- אלו מצוות 'עשה' מופיעות מפסוקים?
- אלו מצוות 'לא תעשה' אנו מצווים לפי הפסוקים?
- איזה שם נוסף יש ל'חמץ' בפסוק זה? מה ההבדל ביניהם?

מצוות עשה ולא תעשה (חמץ ומצה)

וכך כותב ערוך השולחן:

(קישור המספר על מחבר "ערוך השולחן" (<http://www.daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=53>))

יש בכלל הפסח שלוש מצוות עשה; וארבע מצוות לא תעשה, (ולדעת הרמב"ם חמישה). והיינו מצוות עשה:

1. לאכול מצה בלילה הראשון,
2. ומצוות עשה לספר ביציאת מצרים אותו הלילה,
3. ומצוות עשה להשבית חמץ ושאור ביום ארבעה עשר.

וארבע לא תעשה:

1. שלא לאכול חמץ כל שבעה,
 2. ושלא לאכול תערובות חמץ כל שבעה,
 3. ושלא יראה חמץ כל שבעה,
 4. ושלא ימצא חמץ כל שבעה.
- (ולדעת הרמב"ם יש לאו על אכילת חמץ בערב פסח מחצות היום ולמעלה).

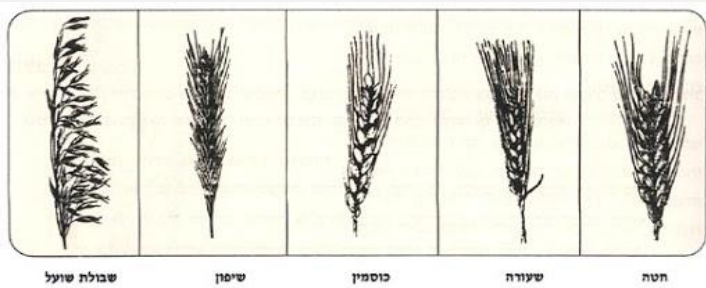
הקמח

מהו חמץ?

מהו חמץ?

בצק הנלוש מקמח ומים ונשקה עד שהחמיץ

קמח העשוי מאחד מחמשת מיני דגן

הבצק מחמיץ לאחר 18 דקות, המכונות "ח"י רגעים"

- חמשת מיני דגן הם: חטה, שעורה, כוסמין, שיפון ושובלת שועל
- 'רגע' היא מלה המתארת זמן קצר, ובעבר שמשה במשמעות "דקה"
- ערבבו קמח ומים, והמתינו 18 דקות. בדקו – מה קרה לבצק?
- השאירו את הקמח והמים במשך כמה שעות לתפוח, צלמו את הבצק בתחילת

חֲמִשֶּׁת מִיַּי דָּגָן

שיפון

אילו מאכלים אתם

מכירים העשויים

שיפון?

שעורה

אילו מאכלים

ומשקאות אתם מכירים

העשויים משעורה?

חיטה

אילו מאכלים אתם

מכירים העשויים

מחיטה?

חֲמֵשֶׁת מִיַּי דָּגָן

כוסמין

אילו מאכלים אתם

מכירים העשויים

מכוסמין?

שיבולת שועל

אילו מאכלים אתם

מכירים העשויים

משיבולת שועל?

הידעת?

חמץ - הוא מאפה שהוכן מבצק שהחמיץ.

איך מכינים
שאור?

צפו בסרטון

שאור - בצק שהפך ל'מחמצת', ומשמש להחמצת

בצקים. לא אוכלים אותו, אלא נעזרים בו להכנת

בצק. היום משתמשים בעקר בשמרים במקום בשאור.

תוספות לבצק הפשוט (קמח ומים)

ישנם הרבה תוספות שמוסיפים ללחם. נחלק אותם לשתי קבוצות, רטובים (כגון, ביצים, חלב, זבש וכו') ויבשים (תבלינים, סוכר מלח וכו').

ישנם שתי סיבות לחשוש ולאסור הכנסת תוספות לבצק של המצה.

1. התורה מצווה עלינו לאכול "לחם - עוני" דהיינו לחם פשוט (ללא תוספות).

2. יש חשש שכל תוספת תגרום לבצק לתפוח יותר מהר וכך היא לא תהיה כשרה גם אם אפו אותה תוך ח"י רגעים.

1. למה לדעתכם חשוב לתורה שהמצה תהיה "לחם עוני"? איך זה קשור ליציאת

מצרים? ואיך זה קשור לחיים שלנו היום?

2. חשבו יחד עם חברכם, על עוד סיבות לחשוש ולאסור להכניס תוספות לבצק של

המצה?

לא יראה ולא ימצא

מצות, יאכל, את, שבעת הימים; **ולא-יראה לך סמך, ולא-יראה לך שאר--בכל-גבלך.** (שמות יג' ז)
ונאמר: שבעת ימים שאר **לא ימצא** בבתיכם (שמות יב יט).

איסור חמץ הוא לא רק על האכילה, אלא גם על הימצאותו של החמץ וראייתו.
במדינת ישראל ישנו חוק איסור מכירת חמץ בפסח.

- למה הפננה במלים "ולא-יראה לך"? במה פועמים חוזר הצווי בפסוק?

שקראנו בפרק יב' לצווי בפרק יג'?

מה דעתך על כך שאסור למכור ולהציג בפסח חמץ ברשות הרבים?

לפני מספר שנים סערה הארץ, בעקבות פסיקת בית משפט שהכריעה כי מותר למכור במסעדות חמץ, כי אינן נחשבות ל"רשות הרבים". אפשר לקרוא על

ההחלטה בכתבה [שבקישור](#)

שוחחו בכיתה על כך, האזינו לדיעות השונות וכתבו מה דעתך על פסיקה זו?

שִׁבְעַת יָמִים, מַצּוֹת תֹּאכְלוּ

מָה הִיא מַצָּה?

מַצָּה נִקְרָאת גַּם "לֶחֶם עֲנִי"

מַצָּה הִיא מַאֲפָה שֶׁהוּכָן מִבָּצֵק שֶׁלֹּא הִסְפִּיק לְהִסְמִיץ

מַצָּה הִיא הַהֶפֶךְ מִחֲמַץ - מַצָּה הִיא מַאֲפָה מִבָּצֵק שֶׁנֶּאֱפָה מִיָּד לְאַחַר שֶׁהוּכָן, וּבִטָּרִם עָבְרוּ 18 דְקוֹת מְרַגַע עֲרֹבֹב הַמַּיִם וְהִקְמַח יוֹחַד.

- בַּמָּה שׁוֹנָה הַמַּצָּה מִהַחֲמַץ?
- אֵלּוּ מַלִּים אַחֲרוֹת מְזַכְּרִה הַמַּלְאָה "מַצָּה"?

שִׁבְעַת יָמִים, מַצּוֹת תֹּאכְלוּ

וּלְזַכֵּר מָה אוֹכְלִים אֶת הַמַּצָּה?

"וַיֹּאפֶּה אֶת-הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם, עֲגוֹת מַצּוֹת--כִּי לֹא חֶמֶץ: כִּי-גִרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם, וְלֹא יִכְלוּ לְהִתְמַהֵמֵה, וְגַם-צִדָּה, לֹא-עָשׂוּ לָהֶם" (שמות יב, לט)

- לְזַכֵּר מָה אָנוּ אוֹכְלִים אֶת הַמַּצּוֹת?
- מִדּוּעַ בָּנִי יִשְׂרָאֵל הִכִּינוּ מַצּוֹת, וְלֹא חֶמֶץ?
- מָה עוֹד לֹא הִסְפִּיקוּ בָּנִי יִשְׂרָאֵל לְהַכִּין לָהֶם לְדֶרֶךְ?

שְׁבַעַת יָמִים, מַצּוֹת תֹּאכְלוּ

מה היא מצה שמורה?

העיקרון של מצה שמורה בחג הפסח, חג המצות, מבוסס על הציור "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמַּצּוֹת" (שמות יב 17). מאחר שהמצה עשויה מבצק שעלול להחמיץ, קבעו חז"ל כי יש להקפיד על תהליך הכנתה ולשמור שלא תחמיץ החל בשלב של טחינת התבואה. אבל יש המחמירים בשמירה ושמרים על התבואה מכל מגע עם מים (כגון - גשם) או לחות כבר מזמן קצירתה. 1. ומצה שנאפתה בהתאם לכללי שמירה אלו היא מצה שמורה.

בימינו יש הנוהגים לאכול בליל הסדר מצה שמורה אפוייה ביד בלבד, ולא מצה שמורה שנאפתה במכונה. 2. המצות השמורות הנאפות ביד הן עגולות, לפי הכתוב "עֲגוֹת מַצּוֹת" (יב 39) - ואילו המצות השמורות הנאפות במכונה - רבועות כשאר המצות.

- במה שונה מצה שמורה ממצה רגילה? במה שונה מצה עבודת יד ממצת מכונה?
- מדוע לדעתך יש נוהג לאכול מצה שמורה בעבודת יד דווקא בליל הסדר?
- אילו מצות נוהגים לאכול במשפחתך?

בדיקת חמץ וביעור חמץ

בדיקת סמץ

כך נקרא טקס חפוש פרוורי סמץ, לאטר נקיון הבית. יש הנוהגים להשתמש בנוצה ונר או פנס לחפוש הפרורים. הטקס נערך עם חשכה בערב הקודם לסג

ביעור סמץ

נקיון של כל שרידי הסמץ וכל פרוורי מאפה בבית. הסמץ הנמצא מובא לשרפה בבקר של ערב פסח.

מכירת סמץ

על מנת שלא יצטרכו לזרק אכל, נמכר הסמץ באפן מארגו לגוי למשך הפסח. בסוף הסג, מחזר הסמץ לבעליו.

- ספרו על הכנת הבית לפסח, ועל ניקוי הבית מחמץ.
- האם את/ה יודע/ת איך בודקים את החמץ?

איך יודעים איזה אכל הוא כשר לפסח?

על האכל ישנה תווית שכתובות עליה המלים "כשר לפסח"

לפעמים תראו שכתוב גם: "כשר לפסח לאוכלי קטניות".

גם האכל הזה כשר לפסח, אלא שיש עדות מסוימות שנוהגות שלא לאכל מאכלים שיש בהם קטניות.

